

v i o r e l ș t i r b u
marele sigiliu (II)

VIOREL ȘTIRBU

**MARELE SIGILIU
VOL. II**

roman

ediție revăzută și adăugită

Editura Virtual

2011

ISBN(e): 978-606-599-666-3
978-606-599-678-6

Avertisment

Acest volum digital este prevăzut cu sisteme de siguranță anti-piratare. Multiplicarea textului sub orice formă, este sancționată conform legilor penale în vigoare.

PARTEA A V-A

Credem și vedem prea luminat că azi-, mâine un element gigantic vrea să-și dea mina peste noi și peste voi, care ne va îneca în scurt timp, încît nu vor rămîne decît urme din existența noastră. Amîndouă părțile vedem că ne amenință pericolul, și încă apropiat, totuși nu ne putem înțelege. Nu știm din ce pricină pizma sau doar trufia își învîrtesc sabia între noi și voi, ca nici în ceasul agoniei să nu putem vorbi de aproape.

Avram Iancu

1 - Ploua mocănește în Munții Apuseni și norii povîrniți, una cu crestele munților, dădeau peisajului un aspect deprimant. Dar lumea de aici, obișnuită cu verile scurte, toamnele umede și triste, cu iernile timpurii și aspre, nu mai privea cerul. Doar copiii, prin pășuni, se hîrjoneau și cerul pur le cădea în ochi. Pe măsură ce creșteau însă, copiii uitau să-și mai spele ochii în cer, cerul însuși pogora în ochii lor și încetul cu încetul cerul devenea tomnatic... Închis, plumburiu, greu...

Ploua mocănește și la moara Gligoreștilor unde, încăpățînat, Avram Iancu, îmbrăcat de acum în straietele locului, pescuia păstrăvi cu undița. De fapt mare lucru nu se prindea și ochii săi albaștri fixau stăruitor vînzoleala apei, mai degrabă preocupat de asta decît de pescuit. Nici nu observa dealtfel ce era în jur, și nici ploaia nu-l stingherea. Nici pe el, ca și pe toți oamenii munților, obișnuiți cu zilele și nopțile acestea surde în care picurii cădeau mărunț, cu un fel de clipocit timid și distinct în hăul dezlănțuit de vuietul apelor și de vîntul ce hălăduia prin păduri. Gîndurile lui Avram Iancu erau îndreptate în altă parte și, punîndu-și undița alături, se lăsă pe spate pe pămîntul umed, cu privirea ridicată spre norii de nepătruns, așa cum din copilărie nu mai făcuse. Doar că atunci cerul era albastru, acum era vînat-negru. Inevitabilul se produsese și numai Dumnezeu mai putea ști unde se vor sfîrși toate acestea. Pînă la 3 octombrie, cînd se produsese ruptura definitivă dintre guvernul de la Pesta și Curtea de la Viena, moșii și-au revendicat drepturile, au răspuns cu demnitate și fără cruzime la toate provocările și crimele - în numele apărării „libertății lor, a recunoașterii lor, și a tuturor transilvănenilor, ca națiune ce era acolo dintotdeauna în drepturile ei. Pînă la acea ruptură numai o minte neghioabă - de care, ce-i drept, omenirea, și nici un popor, nu duce lipsă - i-ar fi putut acuza de reacționarism. Revendicările față de imperiu nu aveau cum fi considerate drept reacționare. Iar acelea față de guvernul de la Pesta, nevrînd, sau neînțelegînd, sau ne-putînd înțelege ca a-ți respecta propria identitate națională presupune și respect față de alții, de asemenea nu puteau fi socotite reacționare. În definitiv nu trebuia uitat că însuși Kossuth nu rupsesse puntea cu Viena decît tîrziu, în toamnă. Ei bine, dar acum aceasta se produsese și revoluția maghiară era fățiș în contra Vienei, prin urmare nici asupra ei nu planau nici un fel de dubii sau suspiciuni privind caracterul ei antiimperial. Situația se schimba. Revendicările românești rămăseseră aceleași, și față de habsburgi, și față de Kossuth. Numai

că Viena întindea, în ultimul moment, mîna spre această frumoasă provincie, cu gînd viclean desigur, dar o întindea. Cît preț se putea pune pe cuvîntul unui împărat era greu de știut. Dar era un fapt că în vreme ce Viena propunea satisfacerea unora dintre dorințele legitime, Kossuth proclamase războiul de exterminare și-l purtase, toată vara, cot la cot cu imperialii, împotriva românilor. Sigur, românii ar putea să continue revoluția pe socoteala lor. Adică respingînd și avansurile austrieșilor, și agresiunea nemeșilor. Ungurii, la acest început de octombrie 1848, aveau probleme cu Jellačić, liderul croat, dar și austrieșii aveau probleme în Transilvania; mai ales că o bună parte din trupele lor, formate din români bucovineni, nu manifestau nici un fel de zel în a se măcelări cu frații lor. Așadar, mai devreme sau mai tîrziu, ungurii, bine întăriți, vor respinge pe Jellačić și, de asemenea, vor curăța Transilvania de trupele imperiale, încercînd, în fond, să se substituie ei austrieșilor aici și anexînd teritoriul, să formeze Ungaria mare. Românii ar rămînea față în față cu ungurii atunci, bătîndu-se între ei, și nu numai între ei, dar punînd față în față, într-un război necruțător, două revoluții cu caracter național și social. Românii se află pe acest continent, își zicea Iancu, prin urmare pe acest continent se cuvine să se afirme, căci în altă parte nu au unde. Dar să se afirme ei, nu împotriva cuiva, iar nici în supunere față de cineva.

Francezii nu au renunțat la a fi francezi după 1789, ba dimpotrivă, prin Napoleon cel Mare spiritul francez a dominat Europa, a cucerit-o, întîi el și apoi tunurile. Tunurile au început să bubuie numai cînd imperiile feudale s-au simțit atît de zdruncinate încît au făcut supremul efort de a-și întîrzia sentința întărită de istorie. Dar nici nu era necesar să fugă deîndată la pilda Franței. Ungurii țineau la identitatea lor și, mai mult, doreau crearea unei țări mari, puternice, organizate pe principii democratice din punct de vedere social. Dar ei, patru milioane de oameni, se voiau popor de stăpîni, hotărînd fără drept de apel maghiarizarea slavilor și românilor pe care i-ar fi smuls imperiului habsburgic. Maghiarizarea unor popoare și populații mult mai numeroase. Numai transilvănenii erau, ca număr, egali populației Ungariei propriu-zise. Dar dacă se adăugau slovacii, croații, cehii, sîrbii, bosniecii și așa mai departe? Dacă măcar Kossuth ar fi conceput crearea unei republici federative, astfel ca sentimentele naționale să nu fie lezate, atunci cu siguranță că ar fi avut de cîștigat popoarele asuprite de partea sa. Dar așa... ce aducea el în plus? Pînă și legile administrative promulgate la Pesta fuseseră puse în umbră de constituția austriacă din aprilie. Da, Avram Iancu știa că gestul Vienei era o ipocrizie, dar gestul era ca atare, și în politică asemenea gesturi au greutate în ochii popoarelor. Nu făcuse oare Kossuth greșeala fatală de a lăsa impresia că preocuparea lui principală era de a muta Viena la Pesta, adică de a construi imperiul maghiar în dauna celui austriac? Pe ce-și întemeiase calculele cînd își închipuise că popoarele îl vor urma orbește, fără să pună întrebări, fără să vrea răspunsuri oneste? Stăpînii rămîn stăpîni, dar oamenii nu sînt ca vitele, să-i muți dintr-un loc în altul. Da, o revoluție mai născuse un împărat și un imperiu, însă Napoleon știuse să aducă în toate colțurile Europei nu aroganța franceză, ci spiritul revoluționar. Kossuth aducea aroganța și substituiea unei

puteri cu alta. Nu, așa Kossuth nu avea cum câștiga finalmente. Și oricât de scumpă îi era lui Iancu ideea de libertate, libertatea nu era o noțiune, doar, abstractă, prin urmare, ci redobândirea drepturilor poporului său. El nu putea uita masacrele și buna colaborare austro-maghiară din vara lui 1848 și era convins că în situația în care Pesta ar fi putut ajunge la o înțelegere cu Austria, Kossuth n-ar fi șovăit nici atunci să pună tunurile în bătaie pentru anexarea Transilvaniei, în loc să le pună pentru a o sprijini în lupta ei justă de emancipare. Ei bine, atunci cu ce drept ar pretinde el sprijin românesc? Admițând că românii, de dragul unei utopii, ar fi făcut gestul absurd de a se pune sub ordinele lui Kossuth fără altă recompensă decât aceea, de a se putea mândri cu titlul de „maghiar”, deznaționalizându-se, deci, transilvănenii nu puteau fi atât de orbi încât să nu-și dea seama că la o adică Kossuth i-ar fi lăsat să fie îngenuncheați de habsburgi, deși aceștia erau imperiali, iar ungurii revoluționari, transilvănenii tot revoluționari, sacrificând principiile de dragul unei tactici politice pe care el nu o intuise. Și ar fi putut să o facă de îndată după constituția austriacă din aprilie. Fusesse prima capcană întinsă de Viena și Kossuth căzuse în ea, ajunsese să muște nada întinsă de Viena și acul îi rămăsese în gât. Acum, că și l-a scos, ruptura s-a produs, iar în Transilvania baronul Vay și generalul austriac Puchner colaborau încă, de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic. Sigur, habsburgii continuau cu tenacitate să asmuță revoluțiile una în contra alteia, și atunci Vay nu va mai avea nici un cuvânt de spus. Ceea ce se și petrecu la 15 octombrie când, din ordinul Vienei, Puchner preluă conducerea civilă a întregii Transilvanii, lui Vay nemairămînându-i decât să comunice că evenimentul de la 3 octombrie devenise fapt împlinit și duplicitatea, cel puțin în formele acestea vizibile, scandaloase, trebuia să înceteze. De fapt, și situația militară determina schimbarea de atitudine. Jellacic înainta spre Pesta, iar Kossuth, fiind nevoit să slăbească presiunea militară în Transilvania, Austria căpătă un mic răgaz. Iluzoriu, se credea, dar, oricum, după succese militare sînt recomandabile și măsuri politice. Problema administrației civile din Transilvania voia să demonstreze lui Kossuth că Viena mai avea destule puteri spre a ține în mâini ferme soarta imperiului. „Bine, își zise Avram Iancu, acum că Kossuth este nevoit a face față lui Jellacic, nu se lasă el însuși în brațele austriecilor? Și dacă ne-am bate cu imperialii, nu am face-o singuri?» Așa era! Singura explicație era aceea că Kossuth, nesocotindu-i pe români ca existînd, le oferea onoarea de a se comporta ca demni maghiari, opunîndu-se austriecilor. Da, dar pentru ce? Nu era vorba de un negoț, de un tîrg oneros. Totuși, de ce să facă românii asta? Pentru a obține dreptul de a fi onorați cu titlul de națiune maghiară? Înnebuniseră cei de la Pesta?...

Bineînțeles, românii se opuseseră „uniunii”, chiar se mersese mai departe, pretinzîndu-se împăratului recunoașterea naționalității lor și, pentru dorințele lor, transilvănenii duseseră, și duceau, tratative, dar se și organizaseră, și se organizau mi-litărește. Cine va lovi primul? Pînă acum, Kossuth și habs-burgii loviseră combinat. De acum înainte, însă, fie că habs-burgii vor renunța la a folosi forța și vor accepta cererile românești, fie că se vor bate. Va fi interesant, ca aspect politic, și pentru observatorii europeni, să se vadă cum imperialii, în dușmănie cu revoluționarii lui Kossuth, vor lupta

totuși cot la cot pentru o cauză diferită, dar pentru un scop comun. Și unii, și alții urmărind stăpînirea Transilvaniei, fiecare pentru sine...

Din nefericire - faptul era împlinit —, Kossuth preluase asupra-și răspunderea uriașă în fața poporului său, a poporului român, a Europei și a istoriei, de a înăbuși o revoluție cu propria sa revoluție! Avram Iancu știa și aștepta zilele războiului cu inima îndurerată, dar cu hotărîrea fermă de a trage sabia la timp, dacă graiul omenesc nu ajungea să aducă mințile înapoi, în capul oamenilor pe care națiunile îi investiseră cu puterile cele mai înalte, dar și cu îndatoririle cele mai înalte... Și totuși, ce greu îi venea să-și scoată sabia!... Românii și ungurii, chiar și austriecii, ar trebui să se înțeleagă, să se respecte, să se ajute să supraviețuiască... Și cînd se gîndea că croaților Kossuth le dăduse drepturile cerute, iar aceștia se apropiau de Pesta cu gînd să o ocupe, în vreme ce românii Kossuth le blestema nașterea pe pămînt! Se va fi supărat oare că la 25 septembrie românii semnaseră moțiunea către Curtea de la Viena prin care se refuza „uniunea”, se accepta constituția austriacă din aprilie? Dar la acea dată el însuși, Kossuth, se afla în relații bune cu împăratul, el însuși era un supus... Iancu suferea că își pusese semnătura pe acel act ce nu putea fi lipsit de consecințe politice. De aceea îl și semnaseră, dar în ideea de a obține drepturile ce se cuveneau românilor... Sincer fiind, Iancu ar fi preferat colaborarea cu Kossuth, dar tot sincer trebuia să se recunoască depășit oarecum de voința populară. Toate cele petrecute în cursul verii, faptul că guvernul de la Pesta nu făcuse nimic concret în folosul țărănimii transilvănene, îi aduseseră la exasperare pe români și aceștia nu ar mai fi răspuns chemării de pacificare decît foarte greu și numai după ce revendicările le-ar fi fost satisfăcute. Oricum, nici el, și nici ceilalți conducători ai revoluției nu instigau țărănimea la cruzimi. Dar nici nu o puteau îndemna la a accepta servitutile, ca mai înainte. Și chiar de ar fi făcut-o ei, tot nu s-ar fi cîștigat nimic. Ar fi apărut atunci Horia, iar el s-ar fi împovărat cu o gravă vină în fața istoriei. Și totuși, dacă în ultimul moment măcar s-ar fi renunțat la acțiunile de reprimare, dacă Vay ar fi renunțat de bunăvoie la recrutările silite, poate că, fără a potoli patimile, ar fi oprit vărsarea de sînge. Vay renunță, ce-i drept, la recrutările românii pentru armata lui Kossuth, dar numai fiindcă nu avea ce recruta. Ce logică vor fi avînd oamenii aștia? se întreba Iancu. Își închipuie oare că vor face un corp de armată românesc care să lupte în contra românii? De ce? Pentru ce?... Și dacă vreodată, în viitor, Ungaria și Principatele s-ar afla în război, ce ar face românii din Transilvania? Ar pune tunurile să bată orașele conaționalilor lor, fraților lor?... Ce lipsă de imaginație... Sigur, Iancu însuși afirmase de nenumărate ori că între români și unguri sabia nu poate hotărî victoria uneia sau alteia din părți. Căci oamenii se vor bate și pe măsură ce se vor bate, îndîrjirea va fi tot mai mare, atît de mare încît ar fi capabili să se ucidă pînă la ultimul individ...

...Baronul Vay, pierzînd controlul situației în Transilvania, își pierdea și stăpînirea de sine. Dacă întăririle cerute guvernului de la Pesta intrau în sfera logicii, a logicii sale, adevărat, dar logică, totuși, pretenția ce o avea față de secui nu era necesară. Adunarea acestora hotărîse ca, mai înainte de de-

clanșarea adevăratului război cu românii, adică războiul pe față, mai exact, să le ceară transilvănenilor capitularea fără condiții, urmînd ca, dacă în termen de opt zile nu se întîmplă capitularea, ostilitățile să înceapă, considerîndu-se că nu mai era posibilă o soluție politică. Vay le cerea însă, secuilor, imperativ și nechibzuit, să treacă imediat la ofensivă. Din punctul său de vedere, ofensiva avea sorți de izbîndă, deoarece îi era asigurat elementul surpriză. Astfel că, pe 19 octombrie, 25 000 de secuî, cu baza de operațiuni între Cristur și Tîrgu-Mureș, trecură la ofensivă, cu scopul declarat de a pătrunde cu osebire în ținuturile locuite de români. Scopul, după cum se vede, era de a evita bătălii decisive cu armata imperială, întîi, apoi de a nu extinde zona de operațiuni în centrele unde populația minoritară maghiară ar fi avut de suferit și, în sfîrșit, în al treilea rînd, exterminarea românilor. Această armată, în felul ei ciudată, înarmată cu puști, dar și cu lănci, coase și furci de fier, avea moralul ridicat, însă ea nu constituia totuși o forță operațională foarte solidă pentru vreme îndelungată, pentru un război de uzură, cum se putea prevedea sau, oricum, Vay ar fi trebuit să prevadă. El scăpa din atenție faptul că dacă acei 25 000 de oameni înfuriați erau capabili să măcelărească populația satelor și să ardă așezările, nu erau, în schimb, capabili să poarte campanii lungi, obositoare și complicate. Totuși, în cîteva zile, ei reușiră o înaintare destul de rapidă, circa 40 de kilometri, zdrobind legiunile românești din comunele Cipău și Iernut și ajungînd ca, pe 26 octombrie, să ocupe și orașul Luduș. O a doua grupare de forțe, înaintînd pe valea Tîrnavei Mici, se apropie de Mediaș. A treia grupare, cu- prinzînd de fapt grosul armatei, fu azvîrlită asupra lui Urban, care ocupase orașul Reghin, dar care se văzu nevoit să se retragă, nerezistînd presiunii secuiești. Dealtfel, Urban nu părea încă foarte convins că războiul începuse de-a binelea și comanda trupele fără convingere. Numai românii erau convinși că războiul era de-a binelea pornit. Ori, mai exact, numai ei erau conștienți că războiul dura de mult, atîta doar că se dăduse la o parte masca ipocriziei și, măcar la atîta tot se ajunsese, armele se mișcau pe față, iar oamenii se luptau. Lucru pe care imperialii îl pricepură și ei în cele din urmă. Se luară deci con- tramăsurile cuvenite, deși planurile austriece nu erau foarte loiale. Într-adevăr, armata lor sprijinea operațiunile duse de români, dar evita să înarmeze în mod corespunzător formațiunile românești de luptă. În schimb, ele erau trimise în sectoarele cele mai dificile ale frontului. Totuși, deși conștienți de aceasta, Avram Iancu, Axente Sever, Iovian Brad se băteau cu îndîrjire pentru aplicarea planului comandamentului militar. În stadiul acela, românii executau în realitate ordinele imperialilor. După eșecurile armatei imperiale în prima parte a războiului, campania victorioasă a secuilor slăbi din intensitate. Lipsa de pregătire, incapacitatea de a face față războiului de uzură îi puseră pe aceștia într-o situație grea, fiind înfrînți la Tîrgu-Mureș. Iar pentru a definitiva victoria, comandamentul militar convocă la începutul lui noiembrie pe fruntașii români la Alba-Iulia, pentru a organiza o expediție împotriva Aiudu- lui, Turzii și Clujului. Cercul se strîngea în jurul secuilor. Planul operațiunilor îl expuse căpitanul Gratze, în vreme ce unitățile românești se adunau în partea de nord-vest a Sibiului, pentru a forma o armată, din punct de vedere numeric, precum și ca hotărîre de luptă,

puternică. Prefectul de Hunedoara, Solomon, își concentră 4 000 de oameni chiar la Hunedoara, în ziua de 6 noiembrie. La aceeași dată sosi de la Sebeș și legiunea comandată de prefectul Marțian Popovici, 8 000 de lăncieri. Hunedoara constituia, prin urmare, o garnizoană destul de puternică, 12 000 de soldați însemnând la acea dată mult în echilibrul de forțe. Cu atât mai mult cu cât lor li se adăugau, concentrați în zona Teiușului, prefectul Avram Iancu, în fruntea a 4 000 de lăncieri moți, viceprefectul Bălaș și prefectul Ioan Buteanu, fiecare în fruntea a câtorva mii de luptători. În total, pe malul drept al Mureșului fuseseră concentrați 25 000 de lăncieri, astfel că regiunea militară ocupată de români putea porni de fapt ofensiva cu speranțe de succes. Dincolo, pe malul stîng, Axente Sever își concentrase trupele între Mihalț - comună de tristă amintire pentru români - și Noșlac - și ocupa, din punct de vedere militar, o poziție tactică excelentă, stăpînind platoul înalt dintre Ciumbrud și Sîncrai, controlînd practic întreaga zonă. Ordinul de înaintare se dădu pe data de 6 noiembrie. Armata imperială afectă legiunilor românești două companii de escortă cu tunuri și hobițe, pentru a asedia, la nevoie, puternica cetate a Aiudului, iar căpitanul Gratze se puse el însuși în fruntea a 80 de soldați din regimentul Carol Ferdinand și a unui escadron de cavalerie. Totodată Gratze mai adusesese de la Alba și trei tunuri. Disproporția numerică era evidentă, dar în acele momente nu aveau timp să discute. Și de fapt Gratze le-o spusese, fără eleganță, deși cu un sîmbure de dreptate, că în fond românii se luptau pentru drepturile lor. Ceea ce era adevărat, numai că Gratze și superiorii lui uitau să adauge că, profitînd de dorințele legitime ale românilor, scoteau, cu un drum, și castanele din foc cu mîna acelorași români. Nemaivorbind că ofensiva o conducea același Gratze, adică tot austrieicii. În sfîrșit, fapt e că la comandă nu întîmpina dificultăți, planul operațional militar fiind odată aprobat și acceptat la întrunirea de la Alba, prefectii executau ordinele, iar, la două zile după ce se dăduse ordinul de înaintare, adică la 8 noiembrie, unitățile comandate de Gratze înconjuraseră Aiudul. Atmosfera era cît se poate de încordată. Pe de o parte, Gratze se temea de excese, fără a pomeni că se temea de luptele propriu-zise. Totuși, problema ce-l interesa mai mult era aceea ca românii să nu-și iasă din fire intrînd în Aiud.

În tabăra românească nu era mai puțină încordare. Starea de spirit a luptătorilor era bună, dar și setea de răzbunare era mare. Poate că de aceea și era atât de bună starea de spirit a armatei românești. Iancu și ceilalți erau însă îngrijorați. Întîi, că nu voiau să admită ca oastea lor să se comporte în mod barbar - chiar avînd îndreptățirea că o facă și, în al doilea rînd, că se temeau ca tocmai de aici să nu pornească dezastrul. Adică să le scape de sub control. Căci odată scăpați de sub control, oștenii români n-ar mai fi fost niciodată aduși la ordine și, risipiți și fără obiective clare, ar fi devenit pradă ușoară pentru inamic.

În sfîrșit, în oraș, în Aiud, tensiunea era poate în cel mai înalt grad ridicată. Cu cîteva zile în urmă, doar, gărzile concentrate aici se remarcaseră prin cruzime și șovinism, sancționate, ce-i drept, prompt de români. La 25 octombrie avusese loc o primă ciocnire sîngeroasă între legiunile lui Axente

Sever, cantonate la Sîncrai și Ciumbrud. Formațiunile din Aiud veneau la trei zile abia după ce îl înfrînseseră pe preotul Prodan care avea misiunea de a bloca accesul gărzilor aiudene spre Alba și care, totodată, trecuse la un program intensiv de instruire, căci românii nu voiau să aibă necazurile secuilor. Numai voința de a lupta nu ajungea. Odată împrăștiată tabăra lui Prodan, se părea că gărzile aiudene vor înainta spre Alba, dar ele, după ce incendiară comuna unde se aflase tabăra, Măgina, făcură o mișcare menită să surprindă și intrară în comuna Cacova, care, de asemenea, fu trecută prin foc și sabie. Încurajate de succes, gărzile încercară să intre prin munți, pe la Cricău, probabil cu gândul de a ocoli calea obișnuită spre Alba, întărită, și să cadă prin spate asupra orașului. În fruntea gărzilor aiudene se aflau contele Bethlen și baronul Banffi, care de fapt nu comandau niște gărzi cetățenești oarecare. Comandau o companie de soldați instruiți trimisă în ajutor de la Cluj, o companie de husari secui, 250 de infanteriști și 110 husari oferiți de comuna Teiuș. Comanda militară propriu-zisă era dată căpitanului Baumgarten, care, și el, se remarcase dînd ordine de exterminare a țăranilor neînarmați de pe Valea Arieșului. Situația fusese critică. Trupele regulate, instruite și bine înarmate, aveau în față unități abia în formare și instruire. Depindea de ele ca Baumgarten să depășească sau nu obstacolul și să-i reușească strategia ocupării Albei. Românii, conduși de viceprefectul Bălaș, tribunul popa Bucur, sublocotenentul Șandruc de la grăniceri, Iosif Crișan și căpitanul sătesc Anghel Ioan, se apăraseră cu abilitate, folosind bine terenul și neîngăduind ca armata să-și poată folosi întreaga ei forță de izbire. Adevărat că și condițiile meteorologice nu-i fuseseră favorabile căpitanului Baumgarten. În ziua de 28 octombrie ceața fusese prea deasă ca militarii să poată lovi ținta cu precizie, iar cavaleria era complet scoasă din luptă. După un ceas și jumătate de luptă oarbă, militarii se retraseră, consfințind prima victorie a legiunii lui Avram Iancu, el însuși dînd ordine și organizînd, prin căpitanii săi, apărarea.

...În aceste condiții se pregăteau oamenii de asediul Aiudului.

Comandanții români, îngrijindu-se de cele mai mici amănunte ale asediului, știau că o luptă îndelungată, afară de faptul că Aiudul ar fi căzut, căci oricum superioritatea asediatorilor era de necontestat, i-ar fi îndrîjit și mai mult pe oșteni, stîrnindu-le pornirea de răzbunare. De aceea, fură adunate toate cadrele de conducere ale subunităților și Avram Iancu le vorbi pe șleau:

— Știu că vrem cu toții să pedepsim pe gardiștii din Aiud, dimpreună cu ajutoarele din Cluj. Dar mai ales pe gardiști, pentru că ei ne-au stîrnit și s-au comportat ca niște barbari cu noi,” chiar cu populația neînarmată. Este, probabil, cel mai urît război ce s-a purtat pe pămîntul nostru. Secuii au venit cu arderea satelor și cu uciderea sătenilor. Că nu sîntem cruzi din fire, că nu sîntem niște fiare fără suflet, asta se poate vedea de oricine. Toată vara ne-au umilit. Și dacă ne-ar fi umilit numai, dar au ucis oameni, înarmați și mai ales neînarmați. Să-i judece Dumnezeu, în care noi credem și de care ne temem, căci numai de Dumnezeu ne temem, dar Dumnezeu e cu noi, cum zicea și prefectul Buteanu la Blaj, în mai, că sîntem mulți și în dreptatea noastră. Să-i judece istoria și urmașii noștri. Să-i judece Europa. Noi sîntem oameni, asta trebuie să o afle acuma și ungurii și austriecii. Ne vom

bate și cu ajutorul lui Dumnezeu vom învinge. Dacă însă ne vom mulțumi cu victoria militară, izbînda nu va avea aceeași valoare. Noi ne batem cinstit pentru drepturile noastre și ne vom bate pînă la capăt și de ar fi să pierim cu toții. Dar să pierim ca ostași adevărați și nu ca ucigași și barbari. Să apărem în ochii opiniei publice străine nu ca niște șovini odioși, nici ca un popor înapoiat care nici nu și-ar merita o soartă mai bună, fiindcă n-ar ști profita de binefacerile libertății. Trebuie să apărem ca un popor demn și matur, capabil să știe să suporte cu bărbăție nenorocirile soartei. Lăsați-i pe nemeși să apară în ochii Austriei așa cum sînt și nu cum vor austriecii să-i vadă. În ochii Vienei ei apar în orice caz în culori mai favorabile decît noi. Ei bine, se vor convinge poate acum că nu ne sînt în nimic superiori. Iată de ce vreau să vorbiți cu oamenii din subordinea voastră și să le cereți să nu facă moarte de om în mod nejustificat. Să tragă asupra celor ce ridică pușca, să se bată cu vitejie, căci trebuie să învingem!

Apoi, lui Buteanu, între patru ochi, Iancu i se explică mai pe larg, spunîndu-i lucruri ce nu dorea să ajungă la urechea austriecilor:

— Ioane, austriecii nu ne iubesc mai tare decît Kossuth, să știi. Poate că împăratul se va dovedi un om cu scaun la cap și poate că noi vom profita de asta. Deși s-ar putea, și tare mă tem că așa va fi, ca împăratul să fie împărat și nu om cu scaun la cap. El ne ațîță acum pe unii asupra altora, unguri și români. Ce-i drept, nu trebuie să facă mari eforturi, ungurii s-au năpustit asupra noastră cu sau fără voia împăratului. Dar să nu uităm că în vreme ce Kossuth vrea să pună mîna pe Transilvania, austriecii vor să o păstreze. Ungurii vor să devină, și sper să devină, un stat democrat, însă Viena tot imperială vrea să rămînă. Prin urmare, împăratul nu va consimți niciodată la ruperea Transilvaniei din stăpînirea sa și unirea noastră cu Principatele. Sigur, acum dorințele noastre sînt moderate și Viena le poate socoti rezonabile. Din punctul ei de vedere. Din punctul nostru de vedere, e mai mult decît nimic, dar e foarte puțin. Scopul nostru este mai înalt, acela de a crea România. Și după părerea mea, în ciuda atrocităților, tot cu ei am putea mai degrabă ajunge la un rezultat pozitiv pentru noi. E drept, ne doare pe toți că se poartă cu atîta cruzime față de români. Dar, pe cît posibil, să ne străduim noi să fim înțelepți. Să nu răspundem mereu cu aceeași măsură. Căci atunci dușmănia dintre popoarele noastre nu se va sfîrși niciodată și între noi și ei armele nu vor putea niciodată hotărî. Ci numai o soluție politică. Așa că să nu ardem și noi punțile în urmă-ne. Acum e simplu. Dinte pentru dinte. Lupta noastră de veacuri țintește rezolvări pentru veacurile ce vor veni. Noi trecem, oftă, dar vor veni alții... Și ei, dacă vom judeca bine, vor veni pe un teren curat. Să nu crezi, prietene, că nu sufăr. Sufăr pentru toți. Ca și tine, ca și fiecare țaran căruia i-au ars avutul și care se bucură că și-a salvat măcar capul. Sigur, capul gîndește acum la răzbunare. Să se răzbune ucigînd pe oricine ridică sabia asupra noastră, dar să lase femeile, copiii, casele și oamenii neînarmați în tihna vieții lor.

Buteanu înțelegea și el foarte bine cum stăteau lucrurile și-i promise că va face tot ce se va putea ca să-și stăpînească oamenii. Deși nu-i era subaltern, și Buteanu și Iancu erau perfecți, primul,

ca și mai toți ceilalți, după victoria de la Cricău, îl socoteau pe Iancu drept căpetenia tuturor. Mai puțin Axente Sever, dar el acționa pe altă parte a Mureșului, deși pe aceeași direcție, însă nu era numai asta. El însuși era, peste legiunile de pe malul stîng, un fel de căpetenie supremă și oarecum la dispoziția imediată a Comitetului de la Sibiu. Sigur că și Iancu era supus și în legătură cu comitetul, dar el, cînd se retrăgea în munți, era, vrînd-nevrînd, mai izolat și în orice caz destul de departe spre a alerga în ajutorul celor din Sibiu, dacă aceștia ar fi avut nevoie grabnică...

...Știrea că gărzile părăsiseră Aiudul, evitînd cu lașitate bătălia - le era mai simplu să lovească în țărani pașnici decît să se bată cu unități înarmate - i-o aduse lui Iancu însuși căpitanul Gratze. Iancu era și bucuros, dar și nemulțumit. Bucuros că oamenii săi cucereau un centru ce pînă atunci se dăduse drept foarte puternic militaricește, și cucerea obiectivul fără a lăsa morți pe cîmpia din jur. Bucuros că cruda gardă fugise cu lașitate. Nemulțumit, însă, că-i scăpase prilejul unei victorii cu armele. Gratze era satisfăcut de întorsătura neașteptată a lucrurilor și era, evident, îndreptățit să fie satisfăcut. Cîștigase o bătălie fără să piardă nici un ostaș. Dar mai ales, din punctul său de vedere, cîștigase moralmente foarte mult. Mîndrele, orgolioasele gărzi părăsiseră orașul îngrozit de perspectiva de a rămîne fără apărare. Gratze își zicea că, într-un fel, lecția, aspră dar meritată, va da de gîndit tuturor acelor ce, sub scutul armelor, se dădeau la excese, fie victimele înarmate ori ba. Nu pentru că i-ar fi iubit cine știe ce pe români, ci fiindcă un război civil atrage întotdeauna după sine mizerie, distrugere de bunuri materiale. Ori Austria dorea să stă- pînească o provincie bogată. Pe de altă parte, judecînd realist, Gratze ajunsese la concluzia că o răzbunare atrage pe alta și în felul acesta războiul nu ar mai lua niciodată sfîrșit. Personal accepta și o atare eventualitate, numai că asta ar fi cerut eforturi prea mari din partea Vienei și ea nu era dispusă să facă mai mult decît strictul și minimumul necesar. În sfîrșit, el era un simplu ofițer al armatei imperiale, care armată decidea soarta bătăliilor și veghea la stabilitatea imperiului, dar care nu ajunsese pînă acolo încît să gîndească și în categorii politice. Ea, armata, influența, în măsura în care orice armată influențează politica, dar nu o gîdea. Evident, altfel se poartă tratative cînd ești susținut de tunuri cu bătaie zdravănă - și nu avea el încă din 1815 șrapnelul? —, și altfel cînd te sprijini pe un tun de frasin... Conștiința puterii o avea și Gratze, o putere șubrează, dar trecutul era încă prea puternic în el pentru a înțelege exact că trecutul acela murise sau, în orice caz, trecutul acela nu mai era decît o amintire. Poate de aceea nici nu se îndoia de victoria asupra rebelilor?... Oricum, Gratze nu făcea parte din categoria oamenilor cărora îndeobște li se spune necinstiți. Firește, ca om de armată într-un asemenea război funciarmente era necinstit. Dar ca om, pur și simplu, era drept și fără ascunzișuri. O franchețe germanică îl făcea să fie apropiat de români, în cele din urmă. Românii aveau ce aveau în principiu cu austriecii, nu cu Gratze. Astfel că, după ce pe 6 noiembrie avangărzile românești ocupară Făgădăul Roșu, de unde, pe data de 8, trupele cu efectivele complete se puseră în mișcare înconjurînd cetatea Aiudului, Gratze avu o lungă consfătuire cu Avram Iancu. Deoarece trupele nemeșesti părăsiseră orașul, austriecii înclinau să

primească oferta de capitulare, obligându-se să garanteze viața și averea locuitorilor rămași. Ultimele săptămâni fuseseră încărcate de evenimente grave, determinate de proclamația lui Kossuth. Totuși, modul în care potolise Iancu tulburările de la Zlatna, la sfârșitul lui octombrie, îl convinsese pe Gratze că românii aveau oameni cu autoritate, capabili să frîneze excesele. Nemegyei și alți funcționari ai domeniului fiscal plătiseră cu viața toate fărădelegile și poate că așa fusese drept, să plătească astfel. Numai că fără intervenția lui Iancu, care-și trimisese lăncierii pentru restabilirea ordinii, doar Dumnezeu ar mai fi putut face ceva.

Fuseseră însă cruțați prin bunăvoința lui Iancu, și Gratze știa asta. De aceea, recurse tot la ajutorul prefectului spre a evita drama sîngeroasă ce se anunța la Aiud. Și bine făcu, pentru că Iancu însuși, preocupat de cele ce s-ar putea întîmpla, era pregătit să evite cu orice preț omuciderea zadarnică.

— Domnule căpitan, îl întîmpină Iancu, nu cred că este cazul să fiți îngrijorat de comportamentul trupelor noastre. Nu sîntem barbari, pentru numele lui Dumnezeu. Sîntem un popor civilizată și generos. Chiar dacă —și surise trist - unii ne contestă existența. Privi în jur dealurile domoale, înecate în mohoreala toamnei, și, fixîndu-și interlocutorul, adăugă: puteți contesta, domnule căpitan, existența acestor dealuri?

Gratze își plecă fruntea, jenat, în vreme ce cu cizma bătătorea pămîntul, într-un efort inutil. Nu zise decît atît:

— Nu, domnule avocat!

— Ei bine, domnule căpitan, tot ceea ce e în jur sîntem noi!.. Români! Nădăjduiesc că înțelegeți și dumneavoastră lucrul acesta.

Gratze nu răspunse, dînd semne de nervozitate, smucin- du-și nasturii lucitori de la uniforma imperială. Iancu surise, un surîs înghețat, dar i se adresă amabil sau, dacă nu amabil, politicos:

— Știu ce vă aduce la mine... Ați primit oferta de capitulare...

— Nu am primit-o încă, protestă Gratze. Dar mă gîndeam...

— De vreme ce vă gîndiți, înseamnă că în realitate ați ho- tărît de fapt să primiți oferta...

Gratze șovăi puțin înainte de a recunoaște:

— De fapt, am hotărît, cum bine ziceți, dar - și aici fu ipocrit - nu puteam da un răspuns înainte de a cere părerea și acordul dumneavoastră...

— Adică ale trupelor noastre, adică ale noastre, ale românilor, explică Iancu, destul de sever.

— Da, firește, se grăbi Gratze să fie pe placul ceilulalt. Iancu înțelesese de mult jocul austriacului sau, mai bine zis, înțelesese dificultatea în care se afla acesta. Îl fierbea numai pentru a-l face și pe el să priceapă că dialogul între ei trebuie să se desfășoare după regulile normale. Adică de la egal la egal, cu respectarea opiniilor fiecăruia, cu argumente și con- traargumente... Dar Gratze nu era decît o pătatică infimă din puterea și morala imperiului, era un biet ofițer pus în încurcătură, așa că Iancu trecu la subiect, brusc, surprinzîndu-l pe căpitan:

— Domnule căpitan, zise Iancu, mohorît și trist, „garda” a părăsit orașul, adevărat. După știința noastră, ea se retrage spre Turda. Mă întreb cîte sate românești vor mai arde, cîți țărani de-ai noștri vor plăti ou viața vina de a se fi născut? Doar Kossuth ne-a făcut vină și din faptul de a ne fi născut... ca și cum nașterea popoarelor e una cu a face ciubăre... În sfîrșit, asta e părerea președintelui republicii maghiare... Sau poate că nici nu e părerea sa, a aruncat și el cuvintele, ca să le auzim, adăugă, îngîndurat.

— Eu sper că „garda” va da dovadă de înțelepciune - se opuse Gratze.

Iancu își ridică frumoșii ochi albaștri, atît de limpezi, încît Gratze socoti că era mai bine să dea jos masca ipocriziei:

Ei bine, zise, și eu mă tem că se vor întîmpla lucruri grave... Totuși, intrăm într-un oraș ce se predă...

— Și de ce am fi noi mai fanatici decît fanaticii, îl completă Iancu. Fiți sigur însă că pe măsură ce vom înainta spre Turda, ne va fi dat să vedem de ce e în stare „garda” pe care orașul acesta a întreținut-o și în care a crezut...

— Ce propuneți?...

— Ce propun? se miră Iancu. Presupun că dumneavoastră aveți de făcut propuneri. Sau, mai exact, aveți de dat ordine, iar noi, le vom executa întocmai... Dar... dar, se întunecă el, nu garantez că în eventualitatea în care, înaintînd, vom descoperi atrocități, nu garantez, domnule căpitan, că oamenii mei nu le vor plăti cum se cuvine celor vinovați... Noi sîntem răbdători, însă gîndiți-vă că nu putem să ne lăsăm mereu umiliți... Și asta ar mai fi cum ar mai fi... Nu ne puteni lăsa exterminați, apăsă Iancu, întunecîndu-se. În cele din urmă, vom fi nevoiți să luăm și noi măsuri de apărare... Nu eu vreau așa ceva. O vreau nemeșii... Și nu mă pot pune cruciș că țărani noștri, deveniți oșteni de nevoie, nu ne vor scăpa de sub control... Și atunci...

— Atunci ce propuneți? repetă Gratze întrebarea.

— Nu propun nimic... Nu am ce propune... Și dumneavoastră, și noi sîntem în război cu ei...

— Bine, se supuse Gratze, nu știu ce surprize ne rezervă campania în zilele ce vin... Problema e cum procedăm aici, la Aiud?

— Dar, exclamă intrigat Iancu, dumneavoastră ați luat deja hotărîrea...

— În regulă... Veți ordona, în cazul, acesta, oamenilor dumneavoastră să cruțe orașul?

Aștepta răspunsul cu încordare. Dacă Iancu refuza să colaboreze, totul era pierdut.

— Da, voi face tot posibilul ca să execut ordinele, promise Iancu.

— Vă mulțumesc.

— Nu mie trebuie să-mi mulțumiți, ci poporului meu năpăstuit, domnule căpitan. El vă va da dovada că are suficientă tărie de caracter, că morala sa merită stima și recunoașterea sa ca națiune...

Gratze tăcu încurcat.

— Știu, îi veni Iancu în ajutor, știu că nu dumneavoastră decideți politica imperiului. Ceea ce vă rog, însă, este să raportați cu exactitate cele petrecute...

— Vă promit că voi proceda întocmai.

— Atunci e rîndul meu să vă mulțumesc, zise Iancu.

Dar nu era chiar atît de simplu. Luptătorii lui Iancu cereau cu insistență să radă Aiudul de pe fața pămîntului, și tînărul avocat făcu mari eforturi să potolească furia, legitimă altminteri, a țăranilor ce-l însoțeau pe el și pe ceilalți. Împreună cu Gratze, Iancu stabili planul de ocupare a orașului. Lăsă austrie- cilor meritul și plăcerea de a ocupa cetatea, iar românii se mulțumiseră să treacă prin Aiud spre a-și așeza tabăra la circa 10—15 km mai încolo, lîngă comuna Decea. O parte din coloane trecură prin centrul orașului, spre teama lui Gratze, dar și datorită încăpățînării lui Iancu:

— Domnule căpitan, îi spuse el, oamenii noștri vor trece în perfectă ordine.

— De ce e necesar să treacă prin oraș, de vreme ce grosul trupelor dumneavoastră au primit ordin să străbată localitatea pe la periferie? se opuse Gratze.

— Așa, replică aspru Iancu. Așa, domnule căpitan. Așa, pur și simplu! Nemeșii trebuie să priceapă odată și pentru totdeauna că noi putem intra victorioși în cetățile lor. Că sîntem puternici, că trebuie să se teamă de noi, că trebuie să ne respecte și ei pe noi! Dacă, domnule căpitan, nu ne dați satisfacția de a trece cu opinca noastră prin inima acestui cuib de năpîrci, nu garantez că liniștea și ordinea în oraș vor fi cruțate.

Gratze credea că la mijloc e o simplă ipocrizie, o simplă vanitate, dar era adevărul gol-goluț. Iancu promisese oamenilor săi că le va da satisfacția de a mărșălui victorioși printr-unul din cele mai puternice puncte de forță inamice și nu intenționa să dea înapoi. Promisiunea făcută e datorie curată. De voie, de nevoie, Gratze se supuse și, în vreme ce întăriturile imperiale aduse de la Alba-Iulia puneau stăpînire militară și administrativă pe cetatea Aiudului, coloanele românești străbătură triumfal artera principală a orașului. Nu se petrecu nici un incident. Populația rămasă pîndea scurgerea trupelor, dar, potrivit consemnului, acestea își vedeau semețe de drum, spre mirarea admirativă a lui Gratze.

Între timp, însă, veștile proaste începură să abunde. Iancu însuși, ca să nu mai vorbim de austrieci, răsufiau ușurați că îngenuncherea Aiudului se produsese în condiții normale. Dacă știrile ce le parveniră la Decea ar fi ajuns la Făgădăul Roșu, cu certitudine că nici Iancu și nici nimenea n-ar fi izbutit să controleze situația. „Garda”, retrasă inițial la Vințul de Sus, la 20 de kilometri de Turda, intenționase să organizeze aici rezistența. Locul era potrivit nu atît din punct de vedere tactic, terenul nefiind ideal pentru o bătălie hotărîtoare în care victoria să-i surîdă, cît din punct de vedere strategic. Localnicii îngroșaseră rîndurile trupelor nemeșesti și se întăreau pe poziții pentru a opri aici înaintarea trupelor româno-austriece. Situația le era relativ favorabilă, în plan mare, „gardiștilor”. În Zarand se profila dezastrul campaniei imperiale. Urban se împotmolise pe drumul de la Dej la Cluj, sau în orice caz așa se credea, deoarece legătura cu trupele sale funcționa prost, așadar „gardiștii”

își făceau destule nădejdi. În cele din urmă, triumfară rațiunile de ordin tactic. Retragerea la Turda, constituirea aici a centrului de rezistență, realizarea unei situații de ansamblu favorabile: să țină Clujul sub amenințarea lor, făcând joncțiunea cu trupele de acolo, să blocheze intrarea pe valea Arieșului în Apuseni și, evident, să zdrobească oastea lui Iancu și a lui Gratze. Pe măsură ce moțul înainta, în paralel cu Axente Sever, pe celălalt mal al Mureșului, iritarea „gărzii” creștea. Iritare provocată de pierderea încrederii în victorie. În război factorul acesta psihic este, după cum bine se știe, hotărâtor. Pe deasupra, orgoliul excesiv se opunea cu îndărătnicie propriilor constatări logice. Chiar dacă situația părea, din lipsă exactă de informații, favorabilă nemeșilor, ei nu ar fi. trebuit să scape din vedere că războiul, în complexitatea lui, pune probleme grave guvernului de la Pesta, că guvernul nu putea ajuta consistent în acest stadiu luptele din Transilvania. Pe de altă parte, chiar dacă în această formă coordonarea militară austro-română era deficitară, în cele din urmă voința de luptă a românilor și situația delicată a Vienei, pe cale să sufere un eșec nedorit în aceste teritorii, trebuia să conducă la o redresare a lucrurilor. Dacă trupele nemeșesti nu voiau să depună armele, ar fi fost logic să nu-și ridice asupra-și populația românească, spre a avea măcar din direcția lor spatele acoperit. Dar ura și prostia căpeteniilor lor, incapabile să înțeleagă că războiul putea fi fără sfârșit, că, vorba lui Iancu, între unguri și români armele nu vor putea niciodată să le hotărască soarta, făcu ca „garda” să se manifeste cu o cruzime lipsită de sens.

Înainte de a părăsi Vințul de Sus, nemeșii organizară o adevărată vânătoare de oameni prin comunele și satele românești din jur și multe vieți fură jertfite. Conform obiceiului, îi executară fără judecată, prin spânzurătoare - de fapt, nici nu ar fi avut ce judeca, robii erau dintre localnicii pașnici - și după aceea îi aruncară în groapa cu var, în fața primăriei din Vințul de Sus. Oroarea și plăcerea ei nu se dezmințise.

Între timp, Gratze raportase cu satisfacție nu numai căderea Aiudului, dar și comportamentul românilor care, datorită lui Iancu, se arătaseră la fel de admirabili ca și „admirabilul” prefect, cum îl caracterizase căpitanul pe comandantul lăncierilor moți. Chiar dacă Gratze nu înțelegea de ce erau necesare atâtea menajamente față de unitățile nemeșesti, era tributar, spre cinstea lui, considerentelor umanitare. Pe de altă parte, însă, Viena își hotăra politica în perspectivă îndelungată, aidoma țarului -sau sultanului. Împăratul știa sau, dacă nu știa, spera să potolească focul în Transilvania, iar după ce acesta se va potoli, cele două populații, una majoritară, românii, cealaltă în minoritate, maghiarii, vor trebui să coexiste. Or, prea multele cruzimi puteau crea o asemenea tensiune. Încît niciodată să nu mai poată fi armonizată viața în principatul transilvan. Acestea erau și rațiunile lui Iancu, însă cu diferența că el se bătea pentru afirmarea națiunii sale. Și nu dorea ca ea, odată recâștigându-și drepturile, să asuprească alte nații. Românii știau cel mai bine ce înseamnă disprețul și asuprirea... Voia să-i ferească de ura altora. Totuși războiul e război. Dacă nu lovești tu, înțiiul și definitiv, riști să fii ucis. Iar lăncierii săi nu-l urmau pentru a fi uciși, ci pentru a se elibera și a câștiga și bătăliile și

războiul.

Comuna Vințul de Sus luă foc înainte de intrarea lăncierilor și arse sub ochii lor. Nu ei puseseră focul, dar, ce-i drept, nu dezaprobaau fapta celor ce o făcuseră; probabil bieții români, scăpați cumva de urgie și disperăți de cele ce li se întâmplase fraților lor, nu-și stăpîniseră durerea și mînia. Nu-i vorba, și lăncierii ar fi pus focul, deși Iancu nu îngăduia represaliile. Dar din 25 000 de lăncieri, care își iubeau comandanții, s-ar fi aflat unii care i-ar fi încălcat ordinele... Ordinul lui Kossuth era un bumerang primejdios...

Comuna, frumoasă și bogată înainte, se prefăcu în scrum și deveni o vastă vatră cu jar, pe care apele liniștite ale Mureșului nu o acopereau. Valurile curgeau limpezi și liniștite, ocolind-o...

Iancu și Gratze priveau spectacolul de pe o colină. Spectacolul era măreț și înfricoșător, deopotrivă. Palid și tremurînd de emoție, Gratze exclamă patetic:

— Domnule prefect, nu cred că lăncierii dumneavoastră au vreun amestec! Totul e atît de înspăimîntător, încît nu-mi închipui că aceiași oameni care s-au comportat admirabil la Aiud să-și fi pierdut aici măsura...

— Nu, domnule căpitan, răspunse Iancu, nu oamenii mei au făcut asta...

Gratze îl privi cu oarecare compasiune:

— Și totuși, lor li se va reproșa... Și multă vreme se va spune așa... Căci istoria o scriu și unii, și alții. Ar trebui să facem ceva pentru a vă dezvinovăți în afara istoriei...

Iancu se înroși:

— Domnule căpitan, eu nu am de ce să mă dezvinovățesc... Am venit împreună, ați văzut și dumneavoastră că focul era pus încă înainte de a sosi noi aici...

— Totuși, se miră Gratze, cineva l-a pus... Cine?

Iancu își cercetă interlocutorul, emoționat și înflăcărat:

— Domnule căpitan, zise repezit, sufocat aproape, vreți să știți părerea mea?

Gratze ridică din sprîncene. Ceea ce se vedea nu era destul de clar?

— Domnule căpitan, reveni Iancu, eu cred că nemeșii înșiși, în retragere, au făcut-o. Și cum Gratze se arăta tot mai uimit, Iancu continuă: nemeșii toată vara ne-au omorît oamenii, ne-au prădat averile, ne-au ars satele! Nu am răspuns decît în mică măsură, atunci cînd nici Dumnezeu să fi fost, fiecare în parte, nu ar mai fi putut răbda. Acuma ei sînt consecvenți în a aplica asemenea tactică psihologică. Ea ațîță ura... Au făcut-o în speranța ca noi vom răspunde cu aceeași cruzime și lipsă de moralitate, ca să alimenteze ura ostașilor lor, oșteni care, după părerea mea, dau semne de oboseală... care, zic eu, numai știu nici ei prea exact pentru cine luptă. Guvernul de la Pesta e departe, Dieta e aproape însă. Pesta aduce promisiunea democrației și a libertății ungarilor, dar Dieta de la Cluj nu e una și aceeași cu președinția republicii maghiare...

— Vreți să spuneți, îl întrerupse Gratze, că nemeșii nu vor numai să vă compromită pe

dumneavoastră, dar că simt nevoia de a-și alimenta ura?

— Exact!

— Și dacă focul a fost pus de oamenii domnului Axente Sever?...

— Nu puteau, am înaintat în paralel cu ei... Dar, mă rog, se poate... ipotetic... Totuși, rămân la părerea mea. Că nemeșii cu mîna lor au făcut-o. Însă, adăugă, abătut, nu sînt sigur că oamenii mei nu vor arde ei înșiși de acum înainte satele ungurești. Și asta nu e bine... Și ei, și noi am fi la fel de vinovați dacă am continua astfel... Dar cum să oprești un asemenea uragan?

— Adevărat, oftă Gratze. Era sincer mîhnit. Oricum, ținu să-l asigure el pe Iancu, eu voi raporta adevărul.

— Aname?

— Că la sosirea trupelor noastre, comuna ardea.

— Voi face același lucru, domnule căpitan. Voi spune și eu tot adevărul... De ce am minți? Lăsați-i pe ei să mintă... Va veni vremea cînd se vor dezmetici... De nu va fi prea tîrziu...

Ceva nu i se păru în regulă lui Gratze. Tonul cu care Iancu spusese ultimele cuvinte, sau cuvintele înseși, fapt e că deveni deodată suspicios:

— Domnule prefect, doar nu vă gîndiți la o eventuală...

Se opri la timp, căci Iancu se întoarse spre el cu acea minunată privire sinceră și albastră, unică în felul ei, și în privirea lui Iancu, Gratze văzu multă tristețe. Prefectul' înțelese încotro bătea austriacul:

— Domnule Gratze, noi, românii, nu avem altă cale decît aceasta. Își întinse mîinile: de a ne lupta pînă cînd ne vom recîștiga drepturile. Sau, adăugă întunecat, pînă cînd vom pieri cu toții... Ca să rămînă această frumoasă provincie românească un frumos pustiu românesc. Cum ar zice domnul Bălcescu, de la București, ne vom îngădui luxul cimitirelor și al memoriei. Deși ne vine tare greu... Dumnezeu ne-a creat ca ființe și ca națiuni să trăim în armonie, în fericire și în prosperitate... Eu cred că Kossuth este orbit încă. Dar va veni și ceasul trezirii... Și va fi amar acel ceas, domnule căpitan.

— Voiți să spuneți că în eventualitatea în care Kossuth ar fi avut o atitudine pozitivă față de dumneavoastră, românii, n-ați mai lupta alături de noi, ci împotriva noastră?

Iancu tăcu îndelung. Reveni, într-un tîrziu, cu ochii pierduți în gol, însă nu răspunse întrebării, ci se repetă:

— Va fi amar acel ceas, domnule căpitan...

Gratze ar fi vrut să-l tragă de limbă pe prefect, dar constată că Iancu era absent și-și dădu seama că avocatul nu era omul pe care să-l păcălească el cu una cu două. Renunță. Tresări, doar, surprins, cînd îl auzi pe Iancu:

— Mulțumesc, domnule căpitan.

Tare ar fi vrut Gratze să știe de ce îi mulțumea Iancu. Și dacă intuiția lui ar fi funcționat fără

greș, ar fi fost pe aproape de adevăr. Iancu îi mulțumise pentru delicatețea de a nu mai pune întrebări fără noimă. Angajat acum alături de austrieci, prefectul nu putea da îndărăt. Dar moțul era conștient că firesc ar fi fost să se afle alături de Kossuth, împotriva Vienei... Însă aceasta era o problemă complicată ce nu putea fi rezolvată pe o colină ce le asigura o vedere minunată - dacă satul ar fi fost nevătămat - și mai ales nu o puteau rezolva în calitate ce o aveau ei doi: Iancu, prefect al românilor, comandantul lăncieri- lor moți ce luptau alături de austrieci, și căpitanul Gratze, mai exact căpitanul imperial Gratze. Și dealtfel erau presați de problemele imediate ale campaniei. Legăturile proaste cu Urban păreau să indice o situație militară dificilă pentru ei. Dacă Urban și generalul Wardener nu ocupau Clujul, conform planului comandamentului, soldații lui Iancu și Sever aveau să se afle între două focuri. Dinspre Cluj și, dacă dezastrul de la Zarand se produsese cu adevărat, atunci trebuiau să se aștepte și la un atac dinspre apus. Va fi o încleștare pe viață și pe moarte, prezise Iancu, foarte îngrijorat de situația creată. Desigur, el se gândea că într-un fel ori altul tot s-ar retrage în Apusenii lui, chiar dacă nemeșii blocau la Turda ieșirea Arieșului. Desigur, era de preferat să nu se întîmple așa. O luptă în munți nu se temea că ar pierde-o. Totuși, o asemenea luptă era periculoasă. Comandamentul general șovăia în a aproviziona armata română cu armament și muniție. De ce atunci și-ar ține cuvîntul că ar aproviziona cu alimente și altele, necesare unui adevărat asediu? Și cum, dacă chiar ar vrea să o facă, admitînd că imperialii erau, cel puțin în această privință, sinceri? Și munții pot fi asediați aidoma unei cetăți... Iancu dezaproba rezerva, suspiciunea austriecilor. Cum își închipuiau ei că moții vor în- frînge armata cu coase și securi?... Însă cînd se gândea la rezistența în munți, se gândea la victorie. Fie și fără imperiali. El știa că, spre deosebire de o cetate oarecare, terenul în munți oferă numeroase posibilități de manevră. Totodată, Iancu știa că moții săi nu-l vor părăsi la nevoie. Vor ști ei să găsească și hrană și bolovani și să construiască tunuri de cireș. Dar de ce să-și expună lăncierii unei atari vieți aspre, de ce să azvîrle populația în cazanul de foc al unui război în care ei, românii, știau ce voiau, dar știau ce voiau și austriecii?! Dacă își spuneau aliați, se cuvenea să se manifeste ca atare. Cu loialitate, și la bine și la rău. Era de dorit, prin urmare, ca planurile comandamentului general să reușească.

Așteptarea, nervoasă, era un rău nu numai pentru comandanți, ci și pentru lăncierii care, știindu-i atît de aproape pe nemeși, s-ar fi năpustit asupra lor. Căci moralul lor ridicat și credința în victorie fiind atît de mari, erau greu de prevăzut că n-ar fi azvîrlit din Turda toată concentrarea de forță inamică. Ei bine, și mai departe?... Mai departe, ar putea ei înainta spre Cluj, amenințîndu-l, și ajutîndu-i astfel pe Urban și Wardener. Ceea ce ar fi constituit o manevră tactică - și strategică, mai ales - iscusită. Clujul odată căzut, însemna oricum alungarea Dietei. Și Iancu și-ar fi dat consimțămîntul. Dar existau cîteva piedici: întîi, situația subalternă față de austrieci, puțini la număr, dar imperiali, care hotărau singuri, practic, în ciuda faptului că în comandamentul general se cuprindeau și reprezentanți ai comitetului de la Sibiu; în al doilea rînd, 25 000 de oameni, pentru a prelungi campania, trebuiau

aprovizionați, și autoritățile austriece nu se grăbeau să o facă. Deocamdată românii duceau războiul pe pungă proprie, lucru firesc, pînă la un punct. Adică pînă acolo unde războiul era numai al lor. Însă războiul nu era numai al lor, și austriecii dădeau, aici, da, dădeau semne clare că ei vor sta în fruntea bucatelor izbînzii; în al treilea rînd, își făcea socoteala Iancu, înaintînd prea mult spre centrul vital al inamicului, risca să lase populația românească la discreția trupelor ce veneau dinspre Zarand. Sigur că de la Cluj el putea face o manevră de întoarcere rapidă și să pătrundă în munți, punînd la respect dușmanul, dar chestiunea se putea și complica. În situația în care Urban și Wardener rămîneau pe mai departe împotmoliți în jurul Dejului, lăncierii moți s-ar fi aflat singuri cu dușmanul, puternic, aprovizionat și în cetatea al cărei asediu nu se putea începe cu oameni slab înarmați.

Abia în 20 noiembrie, legăturile fiind în sfîrșit restabilite, înțeleseseră că situația frontului se schimbasese în favoarea românilor și austriecilor. Dinspre Zarand nu-i mai pîndea nici o primejdie, iar Clujul fusese ocupat de trupele lui Urban și Wardener. Gruparea din Turda era practic pierdută. Ea putea opune cîtăva vreme rezistență, dar era încolțită acum de imperial din Cluj, de Iancu și Sever dinspre Vinț. Iar să încerce ea refugiul în Apuseni, era cu neputință. Acolo moții ar fi împiedicat-o oricum să iasă înspre Huedin. Munții erau o capcană sigură din care n-ar mai fi ieșit niciodată!...

...La comanda trupelor domnea totuși neliniștea. Îndeosebi Gratze, dar și Iancu și ceilalți, fiecare din motivele sale. Un motiv comun exista totuși: pe cît posibil, să se evite vărsarea zadarnică de sînge! Iancu, în plus, nu ținea să-și lase prea mulți oameni pe cîmpul de luptă. Dacă problema capitulării putea fi rezolvată, era bine pentru toată lumea, și mai ales pentru români. Căci ei aveau 25 000 de oșteni, nu austriecii, prezenți mai mult simbolic și în orice caz în poziție de factori decizionali.

— Cum vor reacționa lăncierii dumneavoastră în cazul în care gruparea din Turda nu va accepta capitularea? îl întreba Gratze pe Iancu.

— Ne vom bate, spuse acesta scurt. Ne vom bate și vom cîștiga.

Gratze surîse cu un ușor aer de viclenie:

— Sînteți foarte sigur pe actele dumneavoastră, domnule prefect.

Iancu arboră și el un zîmbet șiret, deși se vedea în zîmbet o urmă de amărăciune:

— Situația militară e de asemenea natură, încît oricum am cîștiga, zise, cu modestie. Dar, și aici zîmbetul cedă cu totul locul amărăciunii, știți mai bine decît mine că nu vor avea loc lupte...

— Să înțeleg din asta că dumneavoastră ați fi preferat să vă lăsați oamenii uciși... Acum, cu iarna pe capul nostru... Doar ceea ce facem noi contrazice destule reguli militare de purtare a războiului...

— Oamenii mei se vor lupta oricînd, oriunde și în orice anotimp dacă e vorba de dreptul lor, se îndîrji Iancu. Cît despre dorința mea de pace... Dumneavoastră ne-ați supravegheat mereu, de la începutul campaniei...

— Ei, v-am supravegheat, făcu stînjenit Gratze. Știți... Îmi cunoașteți bine sentimentele...